

STAND VAN ZAKEN

Het Kreukelcollectief in mei 2025 (foto Saskia Bogarde). V.l.n.r. Eline Pollaert, Nico Schröder, Jacqueline Kool, Agnes van Wijnen, Paul van Trigt, Jeroen Wilhelmus en Henk Huisman. Mari Sanders en Jan Troost (†) ontbreken.

Eline Pollaert en Fresco Sam-Sin over het Kreukelarchief

‘We bouwen aan radicale toegankelijkheid’

Het kersverse Kreukelarchief in Leiden bewaart en deelt het erfgoed van de Nederlandse gehandicaptenbeweging. Gedreven door het motto ‘niets over ons, zonder ons’ bouwt het Kreukelcollectief sinds 2025 aan een levend(ig) community-archief. Het *Archievenblad* sprak met Eline Pollaert, mede-initiatiefnemer en historicus bij de Vrije Universiteit Amsterdam, en Fresco Sam-Sin, kwartiermaker van het project, over de ontstaansgeschiedenis, ambities en uitdagingen.

Het Kreukelarchief is net gestart, dankzij steun van Stichting Utopa. Hoe kwam dat contact tot stand?

Eline: ‘Een bestuurslid van Stichting Utopa was mijn decaan bij de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij hoorde mij klagen over het ontbreken van een handicaparchief en legde het bruggetje naar Utopa. Vanaf het eerste moment waren

we daar welkom. Dat voelde bizar, want de leden van het Kreukelcollectief – zeker de generaties ouder dan ik – hebben hiervoor decennialang op deuren geklopt. Dat er nu eindelijk een deur openging, is ongelooflijk. Tegelijkertijd is het confronterend dat die toegang vanuit mijn academisch netwerk komt, een duidelijk privilege. Ik ben daar ook boos over

Fresco Sam-Sin (1982), kwartiermaker namens het Kreukelcollectief (foto Saskia Bogarde)

Eline Pollaert tijdens de opening van de tentoonstelling 'Ik ben gewoon hier' op 17 april 2025 (foto Centraal Museum Utrecht).

geweest: dat het via deze route wel lukt, terwijl er al zoveel andere goede en waardevolle initiatieven bestaan die ook een kans verdienen.'

Is er ook contact gezocht met andere stichtingen en organisaties in Nederland die daarbij konden helpen?

Eline: 'Ja, onder andere met het Nationaal Archief, het Instituut voor Sociale Geschiedenis en lokale archieven. Het bleek daar echter lastig om de urgentie van een cultuurhistorische benadering van handicap duidelijk te maken. De directe aanleiding voor het Kreukelcollectief om opnieuw te gaan zoeken, was het overlijden van Jan Troost, een van onze leden. Hij was actief in de landelijke en lokale politiek, maakte kunst en organiseerde blokkades en protesten met spandoeken. Naar eigen zeggen was hij meer dan een halve eeuw 'activist tot in de kist'. Zijn collectie is in samenhang goud waard. Toen we

op zijn verzoek probeerden de collectie onder te brengen bij archieven en erfgoedinstellingen, kregen we te horen dat dit alleen kon als we deze zouden opsplitsen. Daarmee verlies je echter de kracht van het geheel. Wij willen juist de integriteit van het volledige verhaal bewaren.'

Fresco: 'Toen ik bij het Kreukelarchief van start ging, werd al snel duidelijk dat we het hebben over veel meer dan alleen een traditioneel archief. Het gaat niet alleen om documenten, maar ook om objecten, geluiden en beelden. De collectie moet zowel op locatie als online volledig toegankelijk zijn. Dat vraagt om een brede aanpak, waarin het archivalische deel samengaat met allerlei tastbare en digitale materialen. Bij opstartende erfgoedorganisaties zijn er veel praktische afwegingen, denk aan klimaatcontrole, opslag en behoud. Vaak denk je in het begin: dat komt later wel, laten we eerst alles verzamelen. Maar dankzij Stichting Utopa kunnen we vanaf het begin nadenken over een structurele aanpak en direct kiezen voor radicale toegankelijkheid. Dat is een luxe. Wat ik zelf meebreng in dit proces, is ook mijn persoonlijke ervaring. Ik ben slechtziend en heb zelf ervaren hoe complex het systeem kan zijn. Bij het Kreukelcollectief merk ik dat er veel voorzichtigheid is: mensen zijn het niet gewend dat er middelen beschikbaar zijn. Maar nu mogen we vanuit een ideaal denken.' »

Handicap gaat ons allemaal aan

» **Waar wordt het archief van Jan Troost nu bewaard?**

Eline: 'Op dit moment bevindt de collectie zich nog in zijn huis. In nauw overleg met de nabestaanden worden de materialen straks naar het Kreukelarchief overgebracht. Dat is heel waardevol, omdat we zo de samenhang en de veelzijdigheid van Jan als mens én zijn werk kunnen behouden.'

Wie zijn de mensen achter het Kreukelarchief?

Eline: 'Het Kreukelcollectief is een groep van negen onderzoekers, publiekshistorici, makers en activisten. Vaak valt één persoon in meerdere categorieën tegelijk. Voor mij is het bijzonder om zo nauw samen te werken met de generatie op wiens schouders ik sta als activist. Het merendeel van ons definieert zichzelf als gehandicapt, maar dat geldt niet voor ons allemaal. Ieder van ons is op de een of andere manier bezig met het erfgoed van handicap, en dan vooral met de gehandicaptenbeweging in Nederland.'

We zijn begonnen met projecten zoals een online museum tijdens de lockdowns, en hebben samen met het Centraal Museum in Utrecht de tentoonstelling *Ik ben gewoon hier* gemaakt, die in 2025 te zien was. Het Kreukelarchief, als historisch en cultureel centrum, is een van onze grotere projecten. Zowel op locatie als online verzamelen, bewaren en presenteren we verhalen, objecten en ervaringen van de Nederlandse gehandicaptenbeweging. Dit type erfgoed is kwetsbaar, maar vormt een belangrijke bron voor nu en toekomstige generaties.'

Wat is de reikwijdte van het Kreukelarchief, en hoe verhoudt het zich tot andere archieven?

Eline: 'Het Kreukelarchief is volop in ontwikkeling. We werken bijvoorbeeld nog aan ons collectieplan. In februari 2026 begint onze hoofdarchivaris, met wie het Kreukelarchief daar verder invulling aan gaat geven. Chietra Cheda is alumna van de Reinwardt Academy en heeft ervaring in de gemeentelijke en culturele archiefsector. Zij was, tot haar aantreden bij het Kreukelarchief, bijna veertien jaar de archivaris van het Stedelijk Museum Amsterdam. Eén ding durf ik alvast met zekerheid te zeggen: het Kreukelcollectief is een archief van de community. Echt van onderaf, volgens het principe 'niets over ons, zonder ons'. Dat is het credo van de nationale gehandicaptenbeweging, en ook het motto dat we willen omarmen.'

Als Kreukelcollectief zijn we ons echter bewust van onze eigen positie. Als een groep van witte, theoretisch opgeleide mensen met een relatief stabiele financiële en zorgsituatie kunnen en willen we het verhaal van de gehele beweging natuurlijk niet volledig optekenen. Daarom willen we vooral een faciliterende rol spelen: groepen en gemeenschappen in staat stellen om hun eigen geschiedenissen en verhalen te delen, op hun eigen voorwaarden.'

Daarbij kijken we voorbij een medisch begrip van handicap en benadrukken we dat het een maatschappelijke en fluïde categorie is: iedereen kan op elk moment gehandicapt worden. Handicap gaat ons allemaal aan. Tegelijkertijd is er de vaak onzichtbare validistische norm: het idee dat er één type hoofd, één type lijf en één manier van functioneren is waarop onze samenleving is ingericht. Deze norm blijft vaak onderbelicht, maar zodra je hem ziet, kun je hem niet meer negeren. Een van de belangrijke doelen van het collectief – en zeker van het

In 1988 blokkeerde JoPla, het jongerenplatform van de toenmalige Gehandicaptenraad, spoor 11 op Utrecht Centraal uit protest voor toegankelijke treinen (collectie Kreukelarchief).

archief – is om zichtbaar te maken hoe gehandicapte mensen door de tijd heen weerstand hebben geboden tegen die norm.'

Fresco: 'In het komende halfjaar moet duidelijk worden welke richting de collectie opgaat. Dat moet echt uitkristalliseren in het collectieplan. Het Kreukelarchief zal keuzes moeten maken: welke collecties nemen we wel aan, welke niet? Zo komen we precies dezelfde uitdagingen tegen als andere archieven, bijvoorbeeld in het geval van het archief van Jan Troost. Er komen altijd mensen die iets willen aanbieden, maar je moet selectief zijn. Wij zijn daarin dus zeker geen uitzondering.'

Tegenwoordig zijn er ook veel meer technische mogelijkheden om collecties digitaal met elkaar te verbinden, bijvoorbeeld via *linked data*. Dat principe kan het Kreukelarchief toepassen: duidelijk maken wat er binnen de eigen collectie aanwezig is, maar ook milde claims leggen op informatie die buiten de eigen collectie ligt. Digitalisering maakt het mogelijk om zulke verbanden te leggen en context te bieden.'

Eline: 'De vormen die het archief kan aannemen, zijn zeer divers. Naast de klassieke objecten, zoals foto's en

De zestiende-eeuwse monumentale binnenplaats van het Utopa Weeshuis (foto Saskia Bogarde).

De gemeenschap is zelf in de lead

paperassen, omvat het ook gedigitaliseerde videobanden, andere gegevensdragers, kostuums en spandoeken. Zo hebben we bijvoorbeeld een groot wilgentenen schild in de collectie van Feminists Against Ableism, een collectief waar ik zelf deel van ben geweest. Kunstenaar Lucas Huikeshoven baseerde het ontwerp op de bekende rotan politie Schilden, maar transformeerde die betekenis door het met negen schilden voor andere actiegroepen te veranderen in een solidaire verdedigingsmuur tegen politiegeweld. De uitdaging is hoe je de rijke geschiedenis van zo'n object toegankelijk en begrijpelijk tot leven brengt, zowel online als op locatie.

Daarnaast verzamelen we ook nieuwe geschiedenissen. Voor mijn eigen onderzoek werk ik veel met *oral history*. Daarom komt er bijvoorbeeld een opnamestudio, zodat verhalen rechtstreeks vanuit het perspectief van degenen die ze hebben meegemaakt kunnen worden vastgelegd. Zo ontstaat nieuwe collectievorming. We gaan bovendien experimenteren met wat tegenwoordig *craftivism* wordt genoemd: gezamenlijke creatieve projecten om activistische verhalen te vertellen. Het is een ambitieus project, waarin we zo breed en divers mogelijk verzamelen en de collectie vormgeven als een volledig nieuwe collectie. Aan dromen en ambities geen gebrek.'

Eline: 'Als Kreukelcollectief kiezen we bewust voor de term *handicap*. Die verwijst naar de sociaal-maatschappelijke kant, terwijl termen als *aandoening* of *beperking* verwijzen naar het medische verhaal. *Kreukel* is in diezelfde geest een verwijzing naar geuzennamen zoals het Engelse *cripple* en Duitse *Krüppel*, die steeds vaker worden teruggeclaimd door gehandicapte mensen als uiting van trots en gemeenschapsgevoel.'

Hoe betrek je als community-archief de gemeenschap nog meer?

Eline: 'Het gaat niet zozeer om de gemeenschap betrekken: de gemeenschap is zelf in de lead. Het Kreukelarchief heeft een meer faciliterende rol. Neem bijvoorbeeld het al dan niet formuleren van een definitie van 'handicap'. Is dat wel aan ons? Misschien is het nodig of handig voor het vormen van je collectie, maar er is ook wat voor te zeggen om de definitie open te laten. Handicap is namelijk een veelvormig fenomeen dat zich niet per se laat vangen in één definitie. Wanneer je je realiseert dat validisme gaat over (on)macht en (on)zichtbaarheid, volgt automatisch de koppeling met andere vormen van onderdrukking. Handicap is bij uitstek een onderwerp dat een intersectionele benadering vereist. Het gaat over erfgoed buiten de bekende kaders, van een demonstratie georganiseerd vanuit bed tot kunst als vorm van verzet. Dat vraagt om een andere benadering van verzamelen en archiveren. Dat is iets waar wij zelf ook nog veel in moeten gaan ontdekken.'

Fresco: 'We zitten nu in een prachtig pand in Leiden, met financiële steun. Maar: zonder dat we het willen, zendt dat natuurlijk ook een signaal uit. Dat betekent dat in 2026 en daarna,

Wilgentenen schild met het logo van disability justice-collectief Feminists Against Ableism, gemaakt door Lucas Huikeshoven in 2024 (collectie Kreukelarchief).

als het gaat om het faciliteren, wij daadwerkelijk het land in moeten als we maatschappijbreed verhalen willen ophalen en een collectie willen vormen. Dat vraagt om innovatieve manieren om aanwezig te zijn, zowel fysiek als digitaal. Het eigenaarschap hoort juist bij mensen die lokaal al iets betekenen en de gemeenschap daar kennen.

Dit doe je ook niet in één keer goed. Daarom moet je in de digitale en fysieke bouw van het Kreukelarchief rekening houden met het feit dat het transformeert. Eigenlijk wil je dat in alle plannen die je opstelt ruimte is voor iteraties. Inbouwen dat het niet in één keer goed gaat, maar het proces stap voor stap verfijnen. We gaan ongetwijfeld een paar keer de plank mislaan, maar in plaats van dat je dan vastzit aan iets wat je hebt ingebouwd, kun je jezelf weer opnieuw uitvinden. Je moet gaandeweg ervaren wat werkt.'

Is er iets wat jullie mee willen geven aan de lezers van het Archiefblad, of juist willen vragen?

Fresco: 'Kom maar met ongevraagd advies. Heel graag! We merken dat veel mensen het logisch vinden dat het Kreukelarchief er komt. We horen graag van de lezers van het *Archiefblad* wat dit artikel bij hen oproept. Tips, tricks, maar vooral ook wat *niet* werkt. We denken overigens wel dat jullie heel jaloers worden op onze nieuwe archiefkasten, maar daar kunnen we nog niet veel over loslaten.'

Eline: 'De voor- én achterkant van het historisch en cultureel centrum radicaal toegankelijk: dat is alvast een teaser die we meegeven.' |

Heb jij tips en advies voor het Kreukelcollectief? Of wil je ze juist wat vragen? Mail dan naar kreukelcollectief@gmail.com.